

Buntzen, Dragør. – (5) Min oplysning i Personalhist. Tidsskr. 13. rk. III (1955). 26 f. note 89 om, at Heiberg ikke har skrevet noget digt til Camilla Buntzen er således ikke korrekt. – (6) Skuespilleren Niels Simonsen. Han debuterede på Hof-teateret i okt. 1806 og på Det kgl. Teater 27.10.1807, afskedigedes juli 1823, jf. Th. Overskou, Af mit Liv og min Tid, udg. af Robert Neiiendam II (1962). 222. Han døde 1831. Han havde »til et smukt fyldigt Ansigt og en robust Figur en meget høi, tynd og skærende Stemme« (Th. Overskou, Den danske Skueplads IV (1862). 102. – (7) Skuespilleren Gottlob Stage (se D. biogr. Leks. XXII (1942). 393 ff.). Ved hans død skrev Heiberg 4.10.1835 til Ionas Collin, at teateret derved led et føleligt tab, for »tiltrods for al Indskrænkning i hans Evner stod han som Repræsentant for en bedre selskabelig Dannelse og en noblere Personlighed, end man er vant til at finde i Lauget. Hans Ideal var at være Gentleman, og det var han virkelig selv; han stod altid udenfor Pakket og Pøbelen« (Morten Borup, Breve og Aktstykker vedrørende J. L. Heiberg III (1949). 115. – (8) Det kgl. Teater opførte 24.2.1816 (til benefice for Weyse) syngestykket »Ludlams Hule« (tekst af Oehlenschläger, musik af Weyse). Stykket havde haft premiere på kongens fødselsdag 30.1.1816, og ved den lejlighed og ved opførelsen 5.2. s. å. udførte Stage høvdingen Sir Oliver Lenox' rolle. Ved opførelsen 24. s. m. udførte derimod Niels Simonsen denne rolle. Det er sandsynligt, at såvel Heiberg som Camilla Buntzen har overværet forestillingen 24. febr., da de begge kendte og satte pris på Weyse. – (9) Ordene »Fiendens Skandse« forekommer ikke i »Ludlams Hule« i trykket i Oehlenschlägers Poetiske Skrifter XIV (1859). I ff. eller i variantapparatet sst. 355 ff. Har fortællelsen virkelig fundet sted, foreligger muligt en forveksling med skotternes kor i slutningen af 1. handling: »Men Retfærd følger vore Fied,/Og Seiren skal drage med/Og storme Britens Skandse« (op.cit. 26, 29). – (10) ∴ Andreas Buntzen. – (11) Camilla Buntzens 27-års fødselsdag. – (12) Der er intet overleveret om, hvori Heibergs gave bestod.

Erik Reitzel-Nielsen.

JEG ELSKER DE GRØNNE LUNDE

Den yndede uofficielle fædrelandssang *Jeg elsker de grønne Lunde* af Johannes Helms ligger i et grænseområde mellem digtning og politisk brugslitteratur, der kun i betinget grad tages alvorligt af litteraturvidenskaben. Det kan synes overdrevent at ofre en monografi på dette uprætentiøse lille værk. Imidlertid viser det sig, at netop digtets stilling i dette grænseområde har givet det en skæbne, som det kan have ikke blot litteratursociologisk, men også litteraturhistorisk interesse at følge.

En historisk undersøgelse fører således til følgende resultater: Sangen, der er skrevet til en københavnsk grundlovsfest i 1873, blev ikke populær ved sin fremkomst, men først, da den omkring århundredskiftet blev opdaget bl. a. af slesvigerne, der havde brug for et billede af det danske ørige og ikke kunne benytte en officiel dansk fædrelandssang. Sangens pludselige, sene yndest hænger sammen med, at dens private melodi først på dette tidspunkt fortrængte de lånte melodier, der hidtil var benyttet. Først en sang med egen melodi kan blive den emotionale helhed, den ureflekterede stemningskurve, som en fædrelandssang må være. Den

emotionale holdning, der endnu i dag indtages til sangen, fremgår af den heftige reaktion fra mange sider, som nærværende artikels forfatter fremkaldte, da han forsøgte engang for alle at fortolke sangens anden linje, *Med Tonernes vuggende Fald*, og derunder at forfølge den gamle teori om, at *Tonernes* skulle være en trykfejl for *Kronernes*. Herom nedenfor.

Nærværende lille undersøgelse, der således også ser det som sin opgave at kaste et nyt og formodentlig tilstrækkeligt lys på *Tonernes* gåde, skylder tak til lektor *Karl Clausen*, der har stillet sin store samling af sangbøger til rådighed, og til lektor *Ulla Albeck* for frugtbar diskussioner. I de følgende afsnit omtales først sangens udbredelse, derpå dens melodier, tydingerne af *Tonernes vuggende Fald* og endelig den sandsynlige oprindelse til teorien om, at der er eller har været en trykfejl.

Sangen er skrevet af Johannes Helms, der også er kendt som forfatter til *En svensk Constabel fra Sverrig og Keiseren i Chinesiens Land* og havde stor succes med bogen *Soldaterliv i Krig og Fred*. *Jeg elsker de grønne Lunde* blev skrevet til grundlovsfesten på Eremitagesletten i 1873 og sammen med de øvrige sange trykt i en folder, som stadig er bevaret i flere eksemplarer. Næste dag stod sangene at læse i dagbladet *Fædrelandet*.

To år senere blev sangen benyttet ved en grundlovsfest i Esrom. Dette i sig selv betyder imidlertid ikke, at sangen var blevet populær. Af min samling af sange til grundlovsfester, hvori folderen fra Esrom findes, fremgår det således, at man f. eks. ved grundlovsfesterne i Riis Skov i 1870'erne næsten regelmæssigt sang de sange, der havde været benyttet i København året i forvejen, uden at det derfor på nogen måde drejede sig om sange, der var blevet folkeje.

Tværtimod vinder sangen sent frem. Den står f. eks. ikke i H. P. Barfods udgave af *Grundlovssange 1850-86* fra 1886 og heller ikke i Morten Eskesens forskellige udgaver af *Nordiske Sange* fra det 19. århundredes sidste fjerdedel. Sin første store udbredelse fik den som indledningsdigt til Helms' meget læste bog *Soldaterliv i Krig og Fred*, der kom i tre udgaver i 1880'erne og også senere optryktes.

Sangen står som nr. 68 i *Den danske Sanger, Sangbog for Danske Skoler og Hjem* fra 1886, men ellers møder vi den næppe før i *Nutzhorns Højskolesangbog* i 1899. Den står ikke i første bind af *Danmarks Melodibog*, men først i det langt mindre udbredte andet bind, der kom omkring århundredskiftet. I det 20. århundredes første årti vinder den pludseligt frem: i 1903 dukker den op i *Folkets Sangbog* af N. K. Madsen-Stensgaard og i 10. udgave af *Sangbog for den danske Folkehøjskole* af Jens Bek og N. Johan Laursen, *Den blaa Sangbog* optager sangen i et tillæg til udgaven fra 1906 og derpå i den ordinære udgave 1908. Men f. eks. Johan Borups *Dansk Sangbog* trykker ikke *Jeg elsker de grønne Lunde* i førsteudgaven i 1914, men først i andenudgaven i 1926!

Mest yndet blev denne sang, der skildrer sorg og håb efter nederlaget i 1864, vel i det slesvigske. Men under og umiddelbart efter den første verdenskrig blev den ivrigt sunget i alle egne af Danmark. Den gled først i baggrunden, da man fra forskellig side forsøgte at overvinde det nationale, og blomstrede op igen under den tyske besættelse.

Der kan næppe i dag rejses nogen diskussion på spørgsmålet om, hvilken melodi sangen skal synges på. Og dog må folk, der har oplevet århundredskiftet, kunne huske, at den kunne synges på i al fald fire forskellige melodier. Den melodi, der i dag er den eneste anvendte, blev først enerådende efter første verdenskrig.

Oprindelig blev teksten sunget til *I alle de Riger og Lande*. Denne melodi, der så smukt understreger det *vuggende Fald* i anden linje, står anført på sangens førstetryk og figurer bl. a. endnu i 1907 i Bek og Laursens Højskolesangbog.

I den folder, der findes af *Sange til Grundlovsfesten ved Esrom den 6te Juni 1875*, angives som melodi *En svensk Constabel*. Selvom Helms også er forfatter til teksten til denne melodi, kan vi ikke vide, om han har foranlediget eller været tilfreds med, at den blev benyttet i denne sammenhæng. Tilsyneladende har ideen ikke dannet skole.

Derimod benyttedes i mange år en tredje melodi, der ligesom *I alle de Riger og Lande* er af Gebauer, nemlig hans børnesang *Nu vaagner Blomsten af Dvale* (oprindelig til en tekst af J. Chr. Gerson). Fra 1899 til 1917 stod den anført i Nutzhorns Højskolesangbog, derunder som eneste melodi i denne sangbogs melodiudgave fra 1904.

Den melodi, der kendes i dag, er en blanding af de to melodier af Gebauer og lidet original. Den skyldes stabsintendant Albert Philip Bregendahl Møller, om hvem Brickas gamle Dansk Biografisk Lexikon ved at berette, at han »underviste i Sang i en Mængde københavnske Skoler«. På denne måde har Møller sikkert hurtigt skaffet sin melodi udbredelse i København. Den skal være skrevet allerede i 1875; den anføres i *Den danske Sanger* og i *Danmarks Melodibog*, hos Madsen-Stensgaard og i melodiudgaven til Bek og Laursens Højskolesangbog ved Niels Vad og Anders Kirkegård (4. udg. 1905). Nutzhorn derimod nævner den først i 1920. Først i årene derefter blev Møllers melodi enerådende.

Chr. Barnekow offentliggjorde i 1907 i *Højskolebladet* (side 899) en ny melodi til *Jeg elsker de grønne Lunde*. Pictetsfuldt nævnes den af Nutzhorns Højskolesangbog lige til 1920, men den mangler det rette fodslag og blev aldrig udbredt.

I virkeligheden er strofeschemaet i Helms' fædrelandssang så enkelt, at det kan synges på utallige melodier, f. eks. *Jeg bærer med Smil min Byrde*, *Den store Mester kommer*, *Svarta Rudolf* og adskillige schlagermelodier. Møllers epigonale blanding af Gebauers to melodier, der i parentes bemærket synes at forudsætte, at begge disse allerede før affattelsen af Møllers blev benyttet til teksten, var imidlertid det, der gjorde sangen til en fædrelandssang, hvor tekst og melodi uden associationer til andre sange kan gennemsyre hinanden, og hvor der tilstræbes dels en ureflekteret helhedsstemning, dels en nydelse af smukke detaljer uden blik for, om disse hænger logisk sammen.

Fædrelandssangen er en af de litteraturæstetisk set mindre lødige genrer, hvor en tekst eller melodi kan slides, omsynges eller, som tyskerne kalder det, blive *zersungen*. Dette problem ligger til grund for spørgsmålet om *Tonernes vuggende Fald*.

Det er almindeligt bekendt, at man reflekterer mindre, når man synger, end når man læser. Mange synger *Paa Dammen fjerne Vogter gaar, Som et Lagen*

det gaar under alt, hvad bestaar eller Han red sig under Ø uden samtidig at tænke nærmere over det. Ofte har man slet ikke behov for en præcision: »Med Tonerne, der vugger, sigtes maaske til Fuglene, maaske til Skovgæsterne, hvad ved man« kommenterer Hans Brix henkastet i *Digterne og Fædrelandet* fra 1942 (side 135).

Alligevel undrede det mig, at en stor skare danskere, deriblandt flere af rigets bedste mænd, spontant og heftigt skrev til mig, da mit arbejde med denne verselinje ved en fejltagelse var blevet omtalt på dagbladet *Politikens* bagside 25.-30. september 1966. Brevskriversne delte sig skarpt i tre grupper, der gik ind for, at tonerne var 1. akustiske (vindens sus, fuglene eller skovgæsterne), 2. visuelle, nemlig skovens farvetoneskala, 3. en gammel trykfejl for *Kronernes*, d. v. s. trækronernes. Trykfejlen skal beskæftige os i det følgende afsnit. At tonerne skal forstås akustisk, fremgår af en analyse af digtet:

De tre første strofer skildrer Danmark konkret: skoven (med toner), vandet, kornet og sletterne. Derpå følger to strofer af mere abstrakt art. Den sjette strofe (*Forstummed' hver Røst . . .*) er en kontra-strofe: selvom disse konkrete værdier mistede deres kraft: skoven (uden sang), kornet (falmer), sletterne og vandet (*Nat over Mark og Voven*). Derpå atter en mere abstrakt supplerende strofe, og endelig tilsidst den positive slutning: *Men end er der Sang i Skoven . . .*

Hvis tonerne ikke er akustiske, falder sangen ganske fra hinanden. Tilbage bliver at afgøre, om tonerne er naturlyde, eller om grundlovssangerne synger om deres egen situation.

Imod denne sidste teori taler menneskestemmerne i verselinjen *Saa synges fra Strand til Strand*. Hvis disse stemmer er identiske eller beslægtede med tonerne i skoven, brydes digtets klare opbygning af en forstyrrende parallel. Dertil kommer, at skovens egen musik også på andre steder er et yndet motiv i Helms' digtning. Hvis vi ansætter vinden som det livgivende moment i det danske landskab (og folk), hvis vinden toner i trætoppene som i titlen til Trygve Gulbrandsens *Og bakom synger skogene* og som i sangen selv iblandt *Seilernes Tusindtal*, i *Kornets bølgende Flugt* og i *Høit bølger det røde Flag*, kan vi sammenligne med strofen i *Romance* i bogen *Nogle Vers* fra 1859:

Sagte Din Bølge Du vugge
Deilige Sø udi Fuldmaanens Skin,
Hører Du Valdemar sukke
Dybt i den susende Vind?
Raabet fra Konningens Følge?
Larmen fra luftige Gangeres Hov?
Dæmpede Tonerne bølge
Ind mod den rimklædte Skov.

Det er naturens anelsesfulde valhorn som hos den unge Ingemann, Jf. endvidere i *Et Par Digte og Viser* fra 1866 digtet *Markos Bozzaris*:

Sangens evige Kilde
Risler fra Busk og Blad

For fuglenes sang taler et par andre paralleller i samme digtsamling, således *Danmark*:

... Bøgens Pragt,
 I dens Top holde Fuglene Vagt,
 Synge lystige Viser og kukke.

Desuden *Tre Mænd*:

O Fødeland, nu er din Kvide stor,
 Thi Heltene hvile i sorten Jord.
 Men alle smaa Fugle synge i Skoven,
 Engang vil atter det lysne fraoven.

Der er således god grund til at antage, at tonerne i skoven er skovens sang som en del af det danske landskabsbillede hos Helms. Verselinjen synes så letforståelig, at det tværtimod bliver et problem, hvorledes linjen har kunnet give anledning til afvigende tolkninger.

Der findes tilsyneladende intet tryk, hvor man læser *Kronernes*. Hvis *Tonernes* er en fejl, må den være lige så gammel som sangen.

Poeten Poul Sørensen erklærede i foråret 1959 i dagbladet *Politiken* i en løbende konkurrence for bladets læsere, at »*Tonernes* er en hyppig trykfejl«, men beklager nu over for mig, at hans kilder, korrespondance og hukommelse i denne sag er borte. Johannes Helms' nu afdøde barnebarn, pastor J. Keiding forsøgte i 1959 forgæves at få optaget en afhandling i *Politiken*, i hvilken han bl. a. hævdede, at den »famøse ændring til »kronerne« er blevet foreslået af en eller anden i de senere aar«.

Det virker derfor umiddelbart overraskende, at et andet medlem af familien, Lotte Helms, nu fremfører, at sangen »indenfor forfatterens familie altid (har) tjent som advarsel om hvad der kunne ske, hvis man ikke skrev en tydelig haandskrift«. En lignende tradition skal herske i familien Aakjær.

Det er klart, at hverken en fraktur- eller antikvahåndskrift lægger fejllæsningen *Kronernes* for *Tonernes* eller omvendt nær. Denne variant er akustisk, ikke visuelt betinget. En visuelt fremkaldt variant ville gå tilbage til et håndskrevet *T. . ernes*. *Træernes* og *Tonernes* kan meget vel se næsten ens ud både i fraktur og i antikva. At senere generationer så har glemt ordlyden og, idet de huskede, at *Tonernes* kunne alternere med et ord for skovbevoksning, har substitueret *Kronernes*, er forståeligt.

I det ovenfor nævnte Esrom-tryk fra 1875 står der

Jeg elsker de grønne Lunde
 Med Træernes vuggende Fald...

Hvad må vi nu konkludere? Tilsyneladende understøtter dette tryk dem, der hævder, at *Tonernes* er en gammel trykfejl eller fejllæsning. Herimod taler imidlertid ikke blot den netop foretagne analyse af digtet, men også digterens fastholden af *Tonernes* i bogen *Soldaterliv i Krig og Fred*.

De to modsigelser, det gamle rygte og Esrom-trykket, ophæver i virkeligheden hinanden. Rygtet om fejllæsningen må gå tilbage ikke til originalen, men til

Esrom-trykket. Ikke *Tonernes* er en fejllæsning, men *Træernes* er en fejllæsning for *Tonernes*. Dette har for familie og venner været et eksempel på, hvad en tankeløs sætter kunne få ud af en utydelig tekst, hvadenten denne nu har været digterens håndskrift eller en nordsjællandsk bondes afskrift fra *Fædrelandet*.

Med et lille lands glæde ved anekdoter har Danmark i næsten hundrede år husket, at der var noget med en fejllæsning i verselinjen *Tonernes vuggende Fald*. Detaljerne har man glemt. Striden kan nu bilægges til alles tilfredshed: det er både rigtigt at tale om en fejllæsning og at forfægte læsemåden *Tonernes*.

Denne monografi munder således ud i en side af den danske litteraturhistorie, der foragtes af mange, men i virkeligheden bør fremhæves som noget specielt værdifuldt for en lille nation. Hvis Goethes *Wie blinkt Dein Auge* ved en fejltagelse læses og trykkes som *Wie blickt Dein Auge*, beskæftiger det højest Goethefilologien. Men hvis Bogtrykker Donatzky i Helsingør har en svend, der glemmer at tænke sig om et øjeblik, føler hele landet sig ansvarligt hundrede år efter over for sangen og dens forfatter. Den danske litteraturhistorie bygger på en interesse for digteren, der ikke er betinget af en abstrakt personalhistorie, men skyldes en konkret loyalitet, en følelse af slægtskab og samhørighed. Det giver det danske åndsliv en særlig karakter, at næsten alle, der beskæftiger sig med humaniora og lever i samme epoke, også har truffet hinanden.

Derfor kan det også være rimeligt for en stund at kaste et litteraturvidenskabeligt blik på en tekst, som det danske folk samles om i fællesskab. Denne sang har været et ukrigerisk nationalt samlingsmærke i tunge tider; dette betinger dens plads i den danske litteraturs historie hen over alle filologiske detailproblemer.

Leif Ludwig Albertsen.

Anmeldelser

Wolfgang Krause, mit Beiträgen von Herbert Jankuhn: *Die Runeninschriften im älteren Futhark. I Text. II Tafeln. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-Historische Klasse. Dritte Folge, Nr. 65. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht. 1966. XX + 328 s., 72 tavler, kart. 82.— DM.*

Den bog, *Runeninschriften im älteren Futhark*, som Wolfgang Krause udsendte i 1937, vandt sig sikker position i den runologiske litteratur, både som en nyttig håndbog, man stadig vendte tilbage til, og som et lærdomsværk, for læseren lige tiltalende ved den praktiske disponering af stoffet, ved de kortfattede, men grunddige formuleringer, ikke mindst ved forfatterens stilfærdige loyalitet over for fagfællers i enkeltheder afvigende synspunkter. Læsere af runologisk faglitteratur lige fra Johan Bures og Ole Worms dage og til disse sidste tider, kan undertiden få indtryk af, at runerne indebærer i hvert fald én magisk forbandelse, nemlig den, at stor strid skal opstå mellem de mænd, som prøver på at tolke dem. Men